

CAPUT VII.

De Interpretatione Scripturae.

A

1. Tegenstelling tussen wat mensen zeggen over de heilige schrift en hoe zij leven

[1] Omnibus in ore quidem est, Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel *salutis viam* docet:

Verum re ipsa *aliud* planè indicant.

Vulgus enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacrae Scripturae vivere, & omnes fere sua *commenta* pro Dei verbo venditare *videmus*, nec *aliud* studere, quam sub praetextu religionis caeteros cogere, ut secum sentiant.

2. Uitwerking van het aliud van 1, dwz de neiging van theologen om iets anders te zeggen dan het interpreteren van de ‘mens Spiritus Sancti’ (= het laten waaien van de heilige Geest)

Videmus, inquam, Theologos sollicitos plerumque fuisse, quomodo sua figmenta & placita ex Sacris Literis extorquere possent, & divina autoritate munire, nec *aliud* minore cum scrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas sive Spiritus Sancti mentem interpretari,

& si tum eos aliquid sollicitos habet, non est, quod verentur, ne Spiritui sancto aliquem errorem affingant, & a *via salutis* aberrant,

sed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum sub pedibus jaceat autoritas, & ab aliis contemnantur.

3. Uitwerking van het interpretari van 2, dwz bij de correctie van het interpreteren van de Schrift worden misdaden voorkomen

Quod si homines id, quod verbis de Scriptura testantur, ex vero animo dicerent, tum aliam prorsus vivendi rationem haberent, neque tot discordiae eorum mentes agitent,

neque tot odiis certarent,

nec tam caeca & temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur:

Sed contra nihil tanquam Scripturae doctrinam amplecti auderent,

quod ab ipsa quam clarissime non edocerentur:

& denique sacrilegi illi, qui Scripturam plurimis in locis adulterare non sunt veriti, a tanto scelere maxime cavissent, manusque sacrilegas ab iis abstinuissent.

4. Uitwerking van scelus van 3, dwz de misdaad is het niet gehoorzamen aan de leerstukken van de Schrift, maar het verdedigen van menselijke bedenksels (leuke woordspeling van ‘documentis’ (leerstukken) en ‘commentis’ (bedenksels)).

At ambitio & scelus tantum tandem potuerunt,

ut religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti documentis, quam in defendendis hominum *commentis* sita sit,

imo ut religio non charitate, sed disseminandis discordiis inter homines, & odio infensissimo, quod falso nomine zeli divini & ardentis studii adumbrant, propagando contineatur.

5. Uitwerking van wat mensen doen: bijgeloof (= religie!), eindigend met de prachtige zin, waarin Spinoza als het ware zijn hele filosofie samenvat:

Het is zo met de mensen gesteld,

dat al wat zij door het zuivere begrip opvatten, alleen met het begrip en de rede -,

al wat zij daarentegen vanuit de aandoeningen van het gemoed menen, ook daarmee verdedigen.

Over deze zin:

1. Het is van belang het werkwoord concipere niet (‘idealistisch’) te vertalen met ‘begrijpen’, maar met ‘opvatten’. Behulpzaam bij het verstaan van dit werkwoord in de geschriften van Spinoza is het begrip ‘conceptie’, dat naast iets ‘idealistisch’ ook iets ‘materialistisch’ heeft (denk aan ‘conceptie’)

als ‘bevruuchting’!). Wat is vruchtbaar? - dat staat centraal, waarbij hier duidelijk gemaakt wordt, dat alleen uit de aandoeningen van het gemoed iets menen en dan ook verdedigen onvruchtbaar is.

2. Het is zinvol om de structuur van de zin in de vertaling in tact te laten. Dan valt op dat na de woorden ‘alleen met het begripsvermogen en de rede’ geen werkwoord volgt. Het werkwoord, dat ingevuld zou kunnen worden is het werkwoord ‘verdedigen’, dat volgt na het derde deel van de zin over de ‘aandoeningen van het gemoed’. Maar doordat Spinoza dit werkwoord niet gebruikt bij ‘het begripsvermogen en de rede’, wordt de vraag opgeroepen en tegelijk beantwoord: hoeft datgene wat uit het begripsvermogen en de rede voortkomt wel verdedigd te worden? Is het niet zo waar, dat het geen verdediging behoeft? De suggestie wordt zo gewekt, dat, waar mensen een erg verdedigende houding hebben, zij de verdenking oproepen aan bijgeloof (= religie) te doen.

3. De structuur van de zin dient ons ook opmerkzaam te maken op een belangrijke vraag in de filosofie van Spinoza: zijn het ‘zuivere begripsvermogen’ (*purus intellectus*) en de aandoeningen van het gemoed (*affectiones animi*) als het ware twee gelijkwaardige ‘mogelijkheden’ om te leven? Het antwoord zal duidelijk zijn: alleen een leven, dat door de kritische benadering van ‘de aandoeningen van het gemoed’ heen, komt tot het ‘zuivere begripsvermogen’ kan, mag en moet een ‘gelukkig leven’ genoemd worden.

Ad haec mala accessit superstitio,
quae homines rationem & naturam contemnere docet,
& id tantum admirari ac venerari, quod huic utrique repulgnat:
iii98 quare non mirum est, quod homines, ut Scripturam magis admirentur & venerentur, eam ita
explicare studeant,
ut his, rationi scilicet & naturae, quam maxime repugnare videatur;
ideoque in Sacris Literis profundissima mysteria latere somniant,
& in iis, hoc est, in absurdis investigandis, caeteris utilibus neglectis, defatigantur,
& quicquid sic delirando fingunt, id omne Spiritui Sancto tribuunt,
& summa vi atque affectuum impetu defendere conantur.
Ita enim cum hominibus comparatum est,
ut quicquid puro intellectu concipiunt, solo intellectu & ratione,
quicquid contra ex animi affectibus opinantur, iisdem etiam defendant.

B

1. Met het midden van het eerste deel gaat Spinoza nu verder: het bevrijden van de geest (niet onze geest, Akkerman) van theologische vooroordelen, zodat wij menselijke verzinsels niet meer als goddelijke leerstukken omhelzen! Daarom: ‘ware methode om de Schrift uit te leggen’!

Typisch voor het ‘monisme’ van Spinoza is dat hij ‘één methode’ naar voren wil brengen, die ook geldt voor ‘de natuur’. Het onderzoek van de natuur wordt hier aangeduid als ‘*historia naturae*’, terwijl in analogie daarmee over het onderzoek van de Schrift gesproken wordt als ‘*sincera historia*’. Deze uitdrukking ‘*sincera historia*’ komt nog éénmaal in de TTP voor, en wel aan het begin van de daadwerkelijke uitleg, aan het begin van hoofdstuk VIII. Overigens is het begrip ‘*sincerus*’ naast de analogie tegelijk het verschil met de ‘*historia naturae*’. Dat er naast een analogie steeds een verschil is tussen de ‘*historia naturae*’ en de ‘*sincera historia*’ van de Schrift wordt ook duidelijk uit de omschrijving:

Natuur: uit zekere gegevens concluderen tot definities van natuurlijke dingen;

Schrift: uit zekere gegevens én beginselen met gerechtvaardigde gevolgtrekkingen concluderen tot de geest (niet: bedoeling, Akkerman) van de auteurs van de Schrift.

[2]. Ut autem ab his turbis extricemur, & mentem a praejudiciis theologicis liberemus,
nec temere hominum figmenta pro divinis documentis amplectamur,
nobis de vera methodo Scripturam interpretandi agendum est, & de eadem disserendum:
hac enim ignorata nihil certò scire possumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult.
Eam autem, ut hic paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre a
methodo interpretandi naturam, sed cum ea prorsus convenire.

Nam sicuti methodus interpretandi naturam in hoc potissimum consistit,
in concinnanda scilicet *historia naturae*,

ex qua, utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus:
sic etiam ad Scripturam interpretandam necesse est ejus sinceram historiam adornare,
& ex ea tanquam ex certis datis & principiis mentem authorum Scripturae legitimis consequentiis
concludere:

sic enim unusquisque

(si nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam & de rebus, quae in eadem continentur, disserendum, admiserit, nisi ea tantummodo, quae ex ipsa Scriptura ejusque historia depromuntur)

sine ullo periculo errandi semper procedet,

& de iis, quae nostrum captum superant, aequè securè disserere poterit, ac de iis, quae lumine naturali cognoscimus.

2 Hierna wordt vanuit de nadruk op deze enige weg (unica via) de moeilijkheden op die weg naar voren gebracht. Het gaat namenlijk ook over zaken, die niet door het natuurlijk licht kunnen worden afgeleid: historiae en revelationes, die aangepast zijn (accomodatae) aan aan de profeten. Na het verschil benadrukt Spinoza nu weer de overeenkomst met het onderzoek van de natuur: zoals de zaken van de natuur uit de natuur moeten worden afgeleid, zo de zaken van de Schrift uit de Schrift.

Hetzelfde geldt voor de 'documenta moralia' (opvallend dat Spinoza enigszins een onderscheid maakt tussen 'historiae en revelationes' en 'documenta moralia' - ik zou dat niet doen, v. W.). Maar ook hier wordt benadrukt: niet uit de algemene begrippen (notiones communes) halen maar uit de Schrift! Het gaat om de 'vera virtus', die alleen uit de Schrift gehaald kan worden.

[3] Sed ut clare constet, hanc viam non tantum certam, sed etiam unicam esse, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire,
notandum, quod Scriptura de rebus saepissime agit, quae ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt;

ejus enim maximam partem historiae & revelationes componunt:

at historiae miracula potissimum continent,

hoc | iii99 est (ut in superiore Capite ostendimus) narrationes rerum insolitarum naturae,

opinionibus & judiciis historicorum, qui eas scripserunt, accommodatas;

revelationes autem opinionibus etiam Prophetarum accommodatae sunt,

ut in secundo Cap. ostendimus, & ipsae revera captum humanum superant.

Quare cognitio horum omnium, hoc est, omnium ferè rerum, quae in Scriptura continentur, ab ipsa Scriptura sola peti debet:

sicuti cognitio naturae ab ipsa natura.

[4] Quod ad documenta moralia, quae etiam in Bibliis continentur, attinet,

etsi ipsa ex notionibus communibus demonstrari possunt, non potest tamen ex iisdem demonstrari, Scripturam eadem docere,

sed hoc ex sola ipsa Scriptura constare potest.

Imo si sine praejudicio Scripturae divinitatem testari volumus, nobis ex eadem sola constare debet, ipsam vera documenta moralia docere;

ex hoc enim solo ejus divinitas demonstrari potest:

nam certitudinem Prophetarum ex hoc praecipue constare ostendimus,

quod Prophetae animum ad aequum & bonum inclinatum habebant.

Quare hoc idem etiam nobis constare debet, ut fidem ipsis possimus habere.

Ex miraculis autem Dei divinitatem non posse convinci, jam etiam demonstravimus,

ut jam taceam, quod etiam a Pseudo-propheta fieri poterant.

Quare Scripturae divinitas ex hoc solo constare debet, quod ipsa veram virtutem doceat.

Atqui hoc ex sola Scriptura constare potest.

Quod si non posset fieri, non sine magno praejudicio eandem amplecteremur,

& de ejus divinitate testaremur.

Tota itaque Scripturae cognitio ab ipsa sola peti debet.

Denique Scriptura rerum, de quibus loquitur, definitiones non tradit, ut nec etiam natura.

Quare quemadmodum ex diversis naturae actionibus definitiones rerum naturalium concludendae sunt,

eodem modo hae ex diversis narrationibus, quae de unaquaque re in Scriptis occurrunt, sunt

eliciendae.

3. Na deze twee voorgaande stappen (1. omschrijving van de samenhang waarin het gebeurt (vanuit A); 2. de problemen, die kunnen opdoemen) kan Spinoza nu over gaan om de universele regel voor de schriftuitleg naar voeren te brengen. Het principe van 'sacra scriptura sui interpretes' wordt met drie punten uitgewerkt:

1. De Hebreeuwse taal. Leuk is de wijze waarop Spinoza ook het Nieuwe Testament hierbij betreft. De Hebreeën, die het Nieuwe Testament schreven, hebraïseerden! Subtiel is het protest naar de Latijnse traditie van de Vulgaat: *quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.*, dwz hoezeer andere talen gebruikt werden bij de verspreiding onder de volkeren (Grieks en Latijn) toch blijft het Hebreeuwse taaleigen de structuur bepalen! (zie hierover hoe prachtig het slot van brief 75 klinkt).

2. De context van moeilijke of makkelijke uitspraken wordt benadrukt, in plaats van de maatstaf van de rede(!!!). Het taalgebruik (*usus linguae*) is van belang, niet de 'waarheid van de uitspraken'. Metaforen!

3. De 'casus' van de boeken en de schrijvers: a. het leven, de mores van de auteur, de tijd en de taal; b. De lotgevallen van het boek; c. De wijze waarop de verschillende boeken tot één boek worden samengevoegd. Vervolgens (deinde) de eeuwige leerstukken (*documenta aeterna*) niet verwarren met de tijdelijke, en daarom de gelegenheid etc. nagaan. Tenslotte (*denique*) nagaan of er een schennende hand (*adulterinus manus*) is geweest; of er fouten ingeslopen zijn en of de correcties juist zijn uitgevoerd.

[5] *Regula igitur universalis interpretandi Scripturam est, nihil Scripturae tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipsius historia quam maxime perspectum non habeamus.*

Qualis autem ejus historia debeat esse, & quae potissimum enarrare, hîc jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam & proprietates linguae, qua libri Scripturae scripti fuerunt, & quam eorum Autores loqui sollebant.

iii100 Sic enim omnes sensus, quos una quaeque oratio ex communi loquendi usu admittere potest, investigare poterimus.

Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Testamenti scriptores Hebraei fuerunt, certum est, Historiam linguae Hebraicae prae omnibus necessariam esse, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Testamenti, qui hac lingua scripti sunt, sed etiam Novi; nam quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuscujusque libri colligere debet, easque ad summa capita redigere, ut sic omnes, quae de eadem re reperiuntur, in promptu habere possimus:

deinde eas omnes, quae ambiguae vel obscurae sunt, vel quae invicem repugnare videntur, notare.

Atque eas sententias hîc obscuras aut claras voco, quarum sensus ex contextu orationis facile vel difficulter elicitur,

at non quatenus earum veritas facile vel difficulter ratione percipitur.

De solo enim sensu orationum, non autem de earum veritate laboramus.

Quin imo apprime cavendum est,

quamdiu sensum Scripturae quaerimus, ne ratiocinio nostro, quatenus principiis naturalis cognitionis fundatum est (ut jam taceam praejudicia), praeoccupemur;

sed ne verum sensum cum rerum veritate confundamus, ille ex solo linguae usu erit investigandus,

vel ex ratiocinio, quod nullum aliud fundamentum agnoscit, quam Scripturam.

Quae omnia, ut clarius intelligantur, exemplo illustrabo:

Hae Mosis sententiae, quod Deus sit ignis, & quod Deus sit zelotypus, quam clarissimae sunt, quamdiu ad solam verborum significationem attendimus,

ideoque eas etiam inter claras repono, tametsi respectu veritatis & rationis obscurissimae sunt; imo quamvis earum literalis sensus lumini naturali repugnet,

nisi etiam principiis & fundamentis ex historia Scripturae petitis clarè opponatur,

is sensus, nempe literalis, erit tamen retinendus;

& contra, si hae sententiae ex literali earum interpretatione principiis ex Scriptura petitis reperirentur repugnare,

quanquam cum ratione maxime convenirent, aliter tamen (metaphoricè scilicet) essent interpretandae. Ut itaque sciamus, an Moses crediderit, Deum esse ignem, an secus, nullo modo id concludendum est ex eo, quod haec opinio cum ratione conveniat, aut quod ei repugnet,

sed tantum ex | iii101 aliis ipsius Mosis sentiis.

Videlicet quoniam Moses plurimis in locis clarè etiam docet,

Deum nullam habere similitudinem cum rebus visibilibus, quae in coelis, in terra, aut in aqua sunt,

hinc concludendum, hanc sententiam, aut illas omnes metaphorice esse explicandas.

At quia a literalis sensu, quam minime fieri potest, est recedendum,

ideo prius quaerendum, num haec unica sententia, *Deus est ignis*, alium praeter literalem sensum admittat,

hoc est, an nomen *ignis* aliud quam naturalem ignem significet.

Quod si non reperiatur ex usu linguae aliud significare, nullo etiam alio modo interpretanda esset haec sententia, quantumvis rationi repugnans;

sed contra reliquae omnes, quamvis rationi consentaneae, huic tamen essent accommodandae. Quod si nec hoc etiam ex usu linguae posset fieri, tum hae sententiae irreconciliabiles essent, ac proinde de iis iudicium erit suspendendum.

Sed quia nomen *ignis* pro ira & zelotypia etiam sumitur (vide Jobi cap. 31. vs. 12.),

hinc facile Mosis sententiae reconciliantur,

atque legitime concludimus, duas has sententias, *Deus est ignis*, & *Deus est zelotypus*, unam eandemque esse sententiam.

Porro quoniam Moses clarè docet, Deum esse zelotypum, nec ullibi docet, Deum carere passionibus sive animi pathematis, hinc plane concludendum, Mosem hoc ipsum credidisse aut saltem docere voluisse, quantumvis hanc sententiam rationi repugnare credamus. Nam, ut jam ostendimus, nobis non licet ad dictamina nostrae rationis, & ad nostras praeconceptas opiniones mentem Scripturae torquere, sed tota Bibliorum cognitio ab iisdem solis est petenda.

III. Denique enarrare debet haec historia casus omnium librorum Prophetarum,

quorum memoria apud nos est;

videlicet vitam, mores, ac studia authoris uniuscujusque libri,

quisnam fuerit, qua occasione, quo tempore,

cui, & denique qua lingua scripserit.

Deinde uniuscujusque libri fortunam:

nempe quomodo prius acceptus fuerit,

& in quorum manus inciderit,

deinde quot ejus variae lectiones fuerint,

& quorum concilio inter sacros acceptus fuerit,

& denique quomodo omnes libri, quos omnes jam sacros esse fatentur, in unum corpus coaluerint.

Haec omnia inquam historia Scripturae continere debet.

Nam ut sciamus,

quaenam sententiae tanquam | iii102 leges proferantur,

quaenam vero tanquam documenta moralia,

refert scire vitam, mores, ac studia authoris;

adde quod eò facilius verba alicujus explicare possumus,

quò ejus genium & ingenium melius noverimus.

Deinde ne documenta aeterna cum iis, quae ad tempus tantum, vel paucis solummodo ex usu poterant esse, confundamus,

refert etiam scire, qua occasione, quo tempore & cui nationi, aut saeculo omnia documenta scripta fuerunt.

Refert denique reliqua, quae praeterea diximus, scire,

ut praeter libri cujusque auctoritatem etiam sciamus,

1. num ab adulterinis manibus conspurcari potuerit, an minus;

2. num errores irreperierint,

3. num a viris satis peritis & fide dignis correcti fuerint.

Quae omnia scitu admodum necessaria sunt,
ut ne caeco impetu correpti, quicquid nobis obtruditur,
sed tantum id, quod certum & indubitatum est, amplectamur.

4. *Na het voorgaande onderzoek naar de geest (mens!) van de profeten en van de heilige geest.
Hierbij opnieuw een methode en een orde = studie van de natuur. De gang daarbij is van de meest
universele zaken (als beweging en rust) naar de minder universele.*

[6] Jam postquam hanc historiam Scripturae habuerimus,
& firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certò statuere,
quod ex hâc historiâ non sequatur, aut quam clarissime eliciatur,
tum tempus erit, ut ad mentem Prophetarum & Spiritus Sancti investigandam nos accingamus.
Sed ad hoc etiam methodus & ordo requiritur similis ei,
quo ad interpretationem naturae ex ipsius historia utimur.

Sicuti enim in scrutandis rebus naturalibus ante omnia investigare conamur res maxime
universales & toti naturae communes,

videlicet motum & quietem,
eorumque leges & regulas,

1. quas natura semper observat,
2. & per quas continuo agit,
3. & ex his gradatim ad alia minus universalia procedimus;

sic etiam ex historia Scripturae

1. id primum quaerendum, quod universalissimum, quodque totius Scripturae basis & fundamentum
est,
2. & quod denique in ipsa tanquam aeterna & omnibus mortalibus utilissima doctrina ab
omnibus Prophetis commendatur.

Exempli gratia,

- a. quod Deus unicus & omnipotens existit,
- b. qui solus est adorandus, & qui omnes curat,
- c. eosque supra omnes diligit, qui ipsum adorant, & proximum tanquam semet ipsos amant &c.

Haec & similia, inquam, Scriptura ubique tam clare, tamque expresse docet,
ut nullus unquam fuerit, qui de ejus sensu circa haec ambegerit.

Quid autem Deus sit, & qua ratione res omnes videat, iis|que iii103 provideat,
haec & similia Scriptura ex professo, & tanquam aeternam doctrinam non docet:

Sed contrà Prophetas ipsos circa haec non convenisse jam supra ostendimus;
adeoque de similibus nihil tanquam doctrinam Spiritus Sancti statuendum,
tametsi lumine naturali optime determinari possit.

3. [7] Hâc igitur universali Scripturae doctrinâ probe cognitâ procedendum deinde est ad alia
minus universalia,

& quae tamen communem usum vitae spectant,

quaeque ex hac universali doctrina tanquam rivuli derivantur;

uti sunt omnes verae virtutis actiones particulares externae,

quae non nisi data occasione exerceri possunt;

& quicquid circa haec obscurum sive ambiguum in Scriptis reperiatur,

ex doctrina Scripturae universali explicandum & determinandum est:

si quae autem invicem contraria reperiantur, videndum, qua occasione, quo tempore, vel cui scripta
fuerint.

Ex. gr. cum Christus dicit,

beati lugentes, quoniam consolationem accipient,

ex hoc Textu nescimus, quales lugentes intelligat;

sed quia postea docet, ut de nulla re simus solliciti, nisi de solo regno Dei ejusque justitia, quod ut
summum bonum commendat (vide Matth. cap. 6. vers. 33.),

hinc sequitur, eum per lugentes eos tantum intelligere,

qui lugent regnum Dei & justitiam ab hominibus neglectam:

hoc enim tantum lugere possunt ii, qui nihil nisi regnum divinum, sive aequitatem amant,

& reliqua fortunae plane contemnunt.

Sic etiam, cum ait,
sed ei, qui percutit te supra maxillam tuam dextram, obverte illi etiam alteram,
 & quae deinde sequuntur.
 Si haec Christus tanquam Legislator iudices juberet, legem Mosis hoc praecepto destruxisset; quod tamen contra aperte monet (vide Matth. cap. 5. vers. 17.);
 quare videndum, quisnam haec dixit, quibus & quo tempore.
 Nempe Christus dixit,
 qui non tanquam legislator leges instituebat, sed ut doctor documenta docebat,
 quia (ut supra ostendimus) non tam actiones externas, quam animum corrigere voluit.
 Deinde haec hominibus oppressis dixit,
 qui vivebant in republica corrupta,
 & ubi justitia prorsus negligebatur,
 & cujus ruinam prope instare videbat.
 Atqui hoc idem ipsum, quod hîc Christus instante Urbis ruina docet,
 Jeremiam etiam in prima Urbis vastatione, simili nimirum tempore, docuisse videmus (vide Lament. cap. 3. lit. Tet, & Jot.);
 quare cum hoc non, nisi tempore oppressionis, docuerint iii104 Prophetæ,
 nec id ullibi tanquam lex prolatum sit,
 & contra Moses
 (qui non tempore oppressionis scripsit, sed (& hoc nota) de instituenda bona republica laboravit),
 quamvis etiam vindictam & odium in proximum damnaverit,
 tamen jusserit oculum pro oculo solvere;
 hinc clarissime sequitur ex ipsis solis Scripturae fundamentis,
 hoc Christi & Jeremiae documentum de toleranda injuria, & impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis, ubi justitia negligitur & temporibus oppressionis,
 non autem in bona republica:
 quinimo in bona republica, ubi justitia defenditur, tenetur unusquisque,
 si se vult perhiberi justum, injurias coram iudice exigere (vide Levit. cap. 5. vers. 1.)
 non propter vindictam (vide Levit. cap. 19. vers. 17. 18.), sed animo justitiam legesque Patriae defendendi,
 & ut ne malis expediat esse malos.
 Quae omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt.
 Ad hunc modum alia plura possem adferre exempla,
 sed haec sufficere arbitror ad meam mentem, & utilitatem hujus methodi explicandam,
 quod impraesentiarum tantum curo.

5. *Na de zaken over de praktijk van het leven (usus vitae), nu moeilijker zaken: die van de speculatie, waarbij de wonderen ter sprake komen. Hierbij weer het uitgangspunt: vanuit de meest universele zaken, die het duidelijkst zijn, waarbij men voorzichtig te werk moet gaan, opdat niet de geest van de profeten en de historieschrijvers verward worden met de heilige geest en de waarheid van de zaak (dus volgens Spinoza: heilige geest = waarheid van de zaak). Het eindigt open met de vraag naar de bedoeling (subjectief / sensus) van de openbaringen en de vraag wat de profeten met hun raadselachtige uitspraken (hieroglyphici) hebben willen betekenen (/ objectief / significare) of voorstellen (repraesentare). Dat valt niet met zekerheid uit de grondslagen van de Schrift af te leiden.*

[8] At hucusque eas tantum Scripturae sententias investigare docuimus,
 quae usum vitae spectant, & quae propterea facilius investigari queunt;
 nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controversia.
 Reliqua autem, quae in Scriptis occurrunt, quaeque solius sunt speculationis, non tam facile indagari possunt;
 via enim ad haec angustior est;
 nam quandoquidem in rebus speculativis (ut jam ostendimus) Prophetæ inter se dissentiebant, & rerum narrationes maxime accommodatae sunt uniuscujusque aevi praejudiciis,
 minime nobis licet mentem unius Prophetæ ex locis clarioribus alterius concludere, neque explicare,
 nisi evidentissime constet, eos unam eandemque fovisse sententiam.

Quomodo igitur mens Prophetarum in similibus sit ex historia Scripturae eruenda, paucis jam exponam.

Nempe circa haec etiam a maxime universalibus incipiendum, inquirendo scilicet ante omnia ex sententiis Scripturae maxime claris,

(1) quid sit Prophetia sive revelatio,

& qua in re potissimum consistat.

(2) Deinde quid sit miraculum,

(3) & sic porro res maxime communes:

(4) dehinc ad opiniones uniuscujusque Prophetarum descendendum;

(5) & ex his tandem ad sensum uniuscujusque revelationis sive Prophetiae, historiae, & miraculi |
iii105 procedendum.

Qua autem cautione utendum sit, ne in his mentem Prophetarum & Historicorum cum mente

Spiritus Sancti, & rei veritate confundamus,

supra suis in locis multis exemplis ostendimus;

quare de his non necesse habeo prolixius agere;

hoc tamen circa sensum revelationum notandum,

quod haec methodus tantum investigare docet id,

quod revera Prophetarum viderint aut audiverint,

non autem quid illis hieroglyphicis significare aut repraesentare voluerint;

hoc enim hariolari possumus, non autem ex Scripturae fundamentis certo deducere.

C

1. In het midden komt Spinoza tot de conclusie (itaque), dat hij de enige en zekere weg aangetoond heeft om de ware bedoeling van de Bijbel te onderzoeken, waarbij hij tegelijk een antwoord geeft op de open vraag (B5) met de nadruk op de betekenis van de woorden van de Hebreeuwse taal (significatio verborum linguae Hebraicae).

Enigszins ironisch worden twee klassieke gestalten uit het jodendom en het christendom naar voren gebracht: de Farizeeër en de Paus. De eerste die pretendeert meer zeker te zijn van de overlevering, de tweede meer zeker door zijn gezag.

Spinoza werkt daarna de overlevering van de Farizeeërs uit, waarbij hij met afwijzing van de betrouwbaarheid van de historische overlevering een andere overlevering naar voren brengt, die hij als onbedorven (in corruptus) beschouwt: de betekenis van de woorden (significatio verborum) van de Hebreeuwse taal.

[9] Ostendimus itaque rationem interpretandi Scripturam,

& simul demonstravimus hanc unicam & certiore esse viam ad ejus verum sensum
investigandum.

Fateor quidem, eos de eodem certiores esse,

si qui sunt,

qui certam ejus traditionem, sive veram explicationem ab ipsis Prophetis acceptam habent, ut

Pharisaei autumant,

vel si qui Pontificem habent,

qui circa interpretationem Scripturae errare non potest, quod Catholici Romani jactant.

Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec de Pontificis autoritate possumus esse
certi,

nihil etiam certi super his fundare possumus;

hanc enim antiquissimi Christianorum,

illam autem antiquissimae Judaeorum Sectae negaverunt;

& si deinde ad seriem annorum attendamus (ut jam alia taceam), quam Pharisaei acceperunt a
suis Rabinis,

qua hanc traditionem ad Mosen usque proferunt,

eam falsam esse reperiemus,

quod alio in loco ostendo.

Quare talis traditio nobis admodum debet esse suspecta;

& quanquam nos in nostra Methodo Judaeorum traditionem aliquam, ut incorruptam, cogimur
supponere,

nempe significationem verborum linguae Hebraicae, quam ab iisdem accepimus,
de illa tamen dubitamus,
de hac autem minime.

2a, b, c *In de volgende punten komt als het ware iets van een ‘taalfilosofie’ aan de orde.*

a. *Vanuit het gebruik van de taal (van de objectieve betekenis van de woorden naar de subjectieve bedoeling van de spreekwijze):*

Eerst gaat het over ‘niemand’, die de betekenis van de woorden ‘ex usu’ kan veranderen (bv. stoel in tafel). Dit in tegenstelling tot de ‘sensus alicujus orationis’ (bedoeling van de spreekwijze).

De moeilijkheid van deze verandering is gelegen in het feit, dat het moeilijk is om bij de wijze waarop woorden in de ontvangen betekenis gebruikt zijn, uit de aard en de geest (ingenium et mentem) van een ieder uit te leggen. Wat in iemands aard en geest gebeurt bij het woord ‘stoel’ kan iemand anders niet zomaar veranderen.

b. *Vanuit de taal zelf (van de subjectieve spreekwijze naar de objectieve betekenis van de woorden):*

Vervolgens wordt de taal door het volk én de geleerden (docti) bewaard, de subjectieve bedoeling van de spreekwijze en de boeken echter alleen door geleerden. De geleerden hebben dus wel de subjectieve bedoeling van de spreekwijze (sensus orationis), maar niet de (blijkbaar objectieve) betekenis van de woorden (significatio verborum) kunnen veranderen of bederven. Iemand, die dat zou proberen zou bij het schrijven en spreken in moeilijkheden komen.

c. *Vanuit de corruptie van de taal (corruptie van taal niet mogelijk, wel de subjectieve bedoeling van de spreekwijze (sensus orationis)):*

Niemand kan op de gedachte komen een taal te bederven (corrumpere), maar wel de geest van een schrijver (mentem scriptoris) door de subjectieve spreekwijze (oratio) te veranderen.

2a. Nam nemini unquam ex usu esse potuit, alicujus verbi significationem mutare,
at quidem non raro sensum alicujus orationis.

Quin & factu difficillimum est;

nam qui verbi alicujus significationem conaretur mutare,
cogeretur simul omnes authores, qui illa lingua scripserunt,
& illo verbo in recepta sua significatione usi sunt,
ex ingenio vel mente uniuscujusque explicare, vel summa cum cautione depravare.

2b. Deinde vulgus linguam cum doctis servat, sensus autem orationum & libros docti tantum;
ac proinde facile possumus concipere, doctos sensum orationis alicujus iii106 libri rarissimi,

quem in sua potestate habuerunt, mutare vel corrumpere potuisse,
non autem verborum significationem:

adde quod si quis alicujus verbi significationem, cui consuevit, in aliam mutare velit, non
poterit sine difficultate id imposterum & inter loquendum & scribendum observare.

2c. Ex his itaque & aliis rationibus facile nobis persuademus, nemini in mentem venire
potuisse, linguam aliquam corrumpere;

at quidem saepe mentem alicujus Scriptoris, ejus orationes mutando, vel easdem perperam
interpretando.

3. *De methode van Spinoza (kennis over de Schrift alleen uit de Schrift zelf) is riskant: daarom nu aandacht voor de moeilijkheden.*

[10] Cum itaque haec nostra methodus

(quae in eo fundatur, ut cognitio Scripturae ab eadem sola petatur)

unica & vera sit,

quicquid ipsa praestare non poterit ad integram Scripturae cognitionem acquirendam,
de eo plane desperandum.

Quid autem ipsa difficultatis habeat, vel quid in ipsa desiderandum,

ut ad integram & certam Sacrorum Codicum cognitionem nos ducere possit,

hic jam dicendum.

D

1. *Als eerste moeilijkheid komt het midden van het voorgaande ter sprake: de Hebreeuwse taal.*

- (a) niets aangaande grondslagen van de taal overgeleverd;
 (b) betekenis (significatio) van vele naamwoorden en werkwoorden onbekend, en ook de 'fraseologie';
 (c) daarom is het niet mogelijk alle bedoelingen van de spreekwijze (sensus orationis) op te sporen.

[11] Magna imprimis in hac methodo oritur difficultas ex eo, quod linguae Hebraicae integram cognitionem exigit.

At haec unde jam petenda?

- (a) antiqui linguae Hebraicae cultores nihil posteritati de fundamentis & doctrina hujus linguae reliquerunt:

nos saltem ab iisdem nihil prorsus habemus:

non ullum Dictionarium, neque Grammaticam, neque Rhetoricam:

Hebraea autem natio omnia ornamenta, omneque decus perdidit

(nec mirum, postquam tot clades & persecutiones passa est)

nec nisi pauca quaedam fragmenta linguae & paucorum librorum retinuit;

omnia enim fere nomina fructuum, avium, piscium, & permulta alia temporum injuria periire.

- (b) Significatio deinde multorum nominum, & verborum, quae in Bibliis occurrunt, vel prorsus ignoratur, vel de eadem disputatur.

Cum haec omnia, tum praecipue hujus linguae phraseologiam desideramus;

ejus enim phrases & modos loquendi, Hebraeae nationi peculiare, omnes fere tempus edax ex hominum memoria abolevit.

- (c) Non itaque semper poterimus, ut desideramus, omnes uniuscujusque orationis sensus, quos ipsa ex linguae usu admittere potest, investigare, & multae occurrent orationes, quamvis notissimis vocibus expressae, quarum tamen sensus obscurissimus erit, & plane imperceptibilis.

2. De tweede moeilijkheid bestaat in de dubbelzinnigheden van de Hebreeuwse taal.

a. bij gutturale, labialen etc.;

b. bij voegwoorden;

c. werkwoordsvormen;

d. geen klinkers;

e. geen leestekens.

Na deze moeilijkheden opgesomd te hebben constateert Spinoza dat het gemakkelijk (facile) is te veronderstellen dat er geen methode is om deze moeilijkheden af te sluiten.

[12] Ad haec, quod scilicet linguae Hebraeae perfectam historiam non possumus habere, accedit ipsa hujus linguae constitutio & natura;

ex qua tot oriuntur ambiguitates, ut impossibile sit, talem invenire methodum¹, quae verum sensum omnium orationum Scripturae certò doceat investigare.

Nam praeter ambiguitatum causas omnibus linguis communes,

quaedam aliae in hac lingua dantur,

ex quibus permultae nascuntur ambiguitates:

eas hîc notare, operae pretium duco.

1. Prima oritur in Bibliis saepe ambiguitas, & orationum obscuritas ex eo, quod literae ejusdem organi unae pro aliis sumantur:

Dividunt scilicet Hebraei omnes Alphabeti literas in quinque classes,

propter quinque oris instrumenta, quae pronuntiationi inserviunt,

nempe labia, lingua, dentes, palatum & guttur.

Ex. gr. א ב ג ד Alpha, Ghet, Hgain, He gutturales vocantur,

& sine ullo discrimine, nobis saltem noto, una pro alia usurpatur.

Nempe א el, quod significat ad, sumitur saepe pro ה hgal, quod significat super, & viceversa.

Unde fit, ut omnes orationis partes saepe vel ambiguae reddantur, vel tanquam voces, quae nullam

¹ Adnot. 7
 Nobis scilicet, qui huic linguae non assuevimus,
 et ejusdem phraseologiam desideramus.

habent significationem.

2. Secunda deinde oritur orationum ambiguitas ex multiplici conjunctionum & adverbiorum significatione.

Ex. gr. ׀ *vau* promiscue inservit ad conjungendum & disjungendum, significat &, *sed*, *quia*, *autem*, *tum*.

כ״י *ki* septem aut octo habet significationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *si*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combustio* &c.

Et sic fere omnes particulae.

3. Tertia est, & quae multarum ambiguitatum fons est,

quia verba in Indicativo carent Praesenti, Praeterito Imperfecto, Plusquam perfecto, Futuro perfecto & aliis in aliis linguis usitatissimis;

in Imperativo autem & Infinitivo omnibus, praeter Praesens, & in Subjunctivo omnibus absolute carent.

Et quamvis haec omnia Temporum & Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguae deductis facile imo summa cum elegantia suppleri possent,

Scriptores tamen antiquissimi eas plane neglexerunt,

& promiscue tempus Futurum pro Praesenti & Praeterito,

& contra Praeteritum pro Futuro,

& praeterea Indicativum pro Imperativo & Subjunctivo usurpaverunt,

idque non sine magna amphibolia orationum.

[13] Praeter has tres ambiguitatum linguae Hebraicae causas, duae adhuc aliae supersunt notandae, quarum unaquaeque longe majoris est momenti.

1. Harum prima est, quod Hebraei literas vocales non habent.

2. Secunda, | iii108 quod nullis signis orationes distinguere solebant, neque exprimere sive intendere: & quamvis haec duo, vocales scilicet & signa, punctis & accentibus suppleri soleant,

eis tamen acquiescere non possumus, quandoquidem a posterioris aevi hominibus, quorum autoritas apud nos nihil debet valere, inventa & instituta sunt:

antiqui autem sine punctis (hoc est sine vocalibus & accentibus) scripserunt (ut ex multis testimoniis constat).

Posteriores vero, prout iis Biblia interpretari visum est, haec duo addiderunt;

quare accentus & puncta, quae jam habemus, merae hodiernorum interpretationes sunt, nec plus fidei neque autoritatis merentur, quam reliquae authorum explicationes.

Qui autem hoc ignorant, nesciunt, quâ ratione author, qui Epistolam ad Hebraeos scripsit, excusandus sit,

quod cap. 11. vers. 21. interpretatus est textum Geneseos cap. 47. vers. 31. longè aliter, quam in punctato Hebraeo textu habetur,

quasi Apostolus sensum Scripturae a Punctistis discere debuerit.

Mihi sane punctistae potius culpandi videntur,

quod ut unusquisque videat,

& simul quod haec discrepantia a solo vocalium defectu orta est, utramque interpretationem hic ponam.

Punctistae, suis punctis scilicet, interpretati sunt,

& *incurvavit se Israël supra*, vel

(mutando ך׳ Hgain in ם Aleph, in literam scilicet ejusdem organi)

versus caput lecti:

Author autem Epistolae,

& *incurvavit se Israël supra caput bacilli*,

legendo nimirum מטה *mate*, loco quod alii מטה *mita*,

quae differentia a solis vocalibus oritur.

Jam quandoquidem in illa narratione de sola senectute Jacobi, non autem, ut in sequenti Capite, de ipsius morbo agitur,

magis vero simile videtur, mentem historici fuisse, quod Jacobus supra caput bacilli (quo nimirum senes provectissimae aetatis ad se sustinendum indigent), non autem lecti, se incurvaverit,

praecipue cum hoc modo non necesse sit, ullam literarum subalternationem supponere.

Atque hoc exemplo non tantum volui locum istum Epistolae ad Hebraeos cum textu Geneseos reconciliare,
sed praecipue ostendere, quam parum fidei hodiernis punctis & accentibus sit habendum:
atque adeo qui Scripturam sine ullo praejudicio interpretari vult,
de hisce dubitare tenetur & de integro examinare.
[14] Ex hac igitur (ut ad nostrum propositum revertamur) linguae Hebraeae constitutione &
natura facile unusquisque conicere potest, tot debere oriri ambiguitates,
ut nulla possit dari methodus, qua eae omnes determinari queant.
Nam nihil est, quod speramus, ex mutua orationum collatione
(quam unicam esse viam ostendimus ad verum sensum ex multis, quos una quaeque oratio ex usu
linguae admittere potest, eruendum)
hoc posse absolute fieri;
cum quia haec orationum collatio, non nisi casu, orationem aliquam illustrare potest,
quandoquidem nullus Propheta eo fine scripsit, ut verba alterius aut sua ipsa ex professo explicaret;
tum etiam quia mentem unius Prophetae, Apostoli &c. ex mente alterius concludere non possumus,
nisi in rebus usum vitae spectantibus, ut jam evidenter ostendimus;
at non, cum de rebus speculativis loquuntur, sive cum miracula aut historias narrant.
Possum hoc praeterea, nempe quod multae orationes inexplicabiles in S. Scriptis occurrunt,
quibusdam exemplis ostendere,
sed impraesentiarum iis lubentius supersedeo,
& ad reliqua, quae supersunt, notanda,
quid scilicet haec vera methodus Scripturam interpretandi difficultatis adhuc habeat,
vel quid in ipsa desideretur, pergam.

3. Verder is er bij deze methode de moeilijkheid,

a. dat zij de studie naar de lotgevallen van alle bijbelboeken vereist, waarvan wij voor het grootste deel niets weten;

b. dat wij geen informatie hebben over de auteurs van de bijbelboeken;

c. evenmin de omstandigheden, waaronder zij schreven;

d. bovendien ook niet weten in wiens handen de boeken gevallen zijn

e. en ook niet of er verschillende lezingen (variae lectiones) zijn.

Dit alles is nodig om ongelofelijke en onbegrijpelijke zaken te kunnen plaatsen.

Tenslotte kan onbekendheid met de brontaal een probleem zijn.

[15] Oritur in hac methodo alia praeterea difficultas ex eo,
quod ipsa historiam casuum omnium librorum Scripturae exigit,
cujus maximam partem ignoramus;
multorum enim librorum auctores, vel (si mavis) Scriptores vel prorsus ignoramus,
vel de iisdem dubitamus, ut in sequentibus fuse ostendam.
Deinde neque etiam scimus, qua occasione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus,
scripti fuerunt.
Nescimus praeterea, in quorum manus libri omnes inciderint,
neque in quorum exemplaribus tot variae lectiones repertae sint,
nec denique an non plures aliae fuerint apud alios lectiones.
Quid autem haec omnia scire referat, suo in loco breviter indicavi,
quaedam tamen ibi consultò omisi, quae jam hic veniunt consideranda.
Si quem librum res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obscuris
scriptum, legimus,
neque ejus authorem novimus, neque etiam quo tempore & qua occasione scripserit,
frustra de ejus vero sensu certiores fieri conabimur.
His enim omnibus ignoratis, minime scire possumus, quid author intenderit, aut intendere potuerit:
cum contra iii110 his probè cognitis nostras cogitationes ita determinamus,
ut nullo praejudicio praeoccupemur,
ne scilicet auctori, vel ei, in cujus gratiam author scripsit, plus minusve justò tribuamus,
& ne de ullis aliis rebus cogitemus, quam de iis, quas author in mente habere potuerit,

vel quas tempus & occasio exegerit.
 Quod quidem omnibus constare existimo.
 Saepissime enim contingit, ut consimiles historias in diversis libris legamus,
 de quibus longe diversum iudicium facimus, pro diversitate scilicet opinionum, quas de scriptoribus
 habemus.
 Scio, me olim in libro quodam legisse, virum, cui nomen erat Orlandus furiosus, monstrum quoddam
 alatum in aëre agitare solere,
 & quascunque volebat regiones supervolare,
 ingentem numerum hominum, & gigantum solum trucidare,
 & alia hujusmodi phantasmata, quae ratione intellectus plane imperceptibilia sunt.
 Huic autem consimilem historiam in Ovidio de Perseo legeram,
 & aliam denique in libris Judicum,
 & Regum de Samsone (qui solus & inermis millia hominum trucidavit)
 & de Elia, qui per aëra volitabat, & tandem igneis equis & curru coelum petiit.
 Hae, inquam, consimiles plane historiae sunt,
 attamen longe dissimile iudicium de unaquaque facimus:
 nempe primum non nisi nugas scribere voluisse,
 secundum autem res politicas,
 tertium denique sacras,
 hocque nulla alia de causa nobis persuademus, quam propter opiniones, quas de earum scriptoribus
 habemus.
 Constat itaque, notitiam authorum, qui res obscuras aut intellectu imperceptibiles scripserunt, apprimè
 necessariam esse,
 si eorum scripta interpretari volumus;
 iisdem etiam de causis, ut ex variis obscurarum historiarum lectionibus veras eligere possemus,
 necesse est scire,
 in quorum exemplari variae hae lectiones repertae sint,
 & an non plures aliae apud alios majoris auctoritatis viros unquam fuerint inventae.
 [16] Alia denique difficultas quosdam libros Scripturae ex hac methodo interpretandi in eo est, quod
 eos eadem lingua, qua primum scripti fuerunt, non habeamus.
 Euangelium enim secundum Matthaeum, & sine dubio etiam Epistola ad Hebraeos Hebraicè ex
 communi opinione scripta sunt, quae tamen non extant.
 De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua scriptus fuerit.
 Aben Hezra in suis | iii111 commentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam translatus fuisse,
 & hanc esse ejus obscuritatis causam.
 De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe dissimilis sunt auctoritatis.

4. *Na deze moeilijkheden nogmaals benadrukt te hebben, zegt Spinoza dat die zaken, die voor het verstand te begrijpen zijn, zo helder zijn als de meetkunde van Euclides. Daarbij verdwijnen alle bovenstaande moeilijkheden als sneeuw voor de zon:*

1. *de moeilijkheden met de taal;*
2. *de moeilijkheden met de onbekendheid met de auteur;*
3. *men hoeft niet te weten in welke taal, voor wie en wanneer het is geschreven;*
4. *men hoeft de lotgevallen van het boek en de variae lectiones niet te kennen;*
5. *en ook niet hoe en in wiens beraad het is aanvaard.*

Conclusie: de zaken voor het ware heil en de gelukzaligheid en de ware gemoedscrust zijn met zekerheid te achterhalen.

[17] 4. Atque hae omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipsius, quam habere possumus,
 historia difficultates sunt, quas enarrare suscepimus,
 quasque ego adeo magnas existimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturae sensum plurimis
 in locis vel ignorare, vel sine certitudine hariolari.
 Verum enimvero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum posse,
 quominus mentem Prophetarum assequamur circa res imperceptibiles, & quas tantum imaginari,

at non circa res, quas & intellectu assequi, & quarum clarum possumus facile formare conceptum²:
res enim, quae sua natura facile percipiuntur, nunquam tam obscure dici possunt, quin facile
intelligantur,

juxta illud proverbium, intelligenti dictum sat est.

Euclides, qui non nisi res admodum simplices & maxime intelligibiles scripsit, facile ab unoquoque in
quavis lingua explicatur;

a. non enim ut ejus mentem assequamur, & de vero ejus sensu certi simus, opus est integram linguae,
qua scripsit, cognitionem habere,

sed tantum admodum communem & fere puerilem,

b. non vitam, studia, & mores authoris scire,

c. neque qua lingua, cui, neque quando scripserit,

d. non libri fortunam, neque varias ejus lectiones,

e. nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit.

Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus sua natura perceptibilibus scripserunt, dicendum;
adeoque concludimus, nos mentem Scripturae circa documenta moralia ex ipsius, quam habere
possumus, historia facile posse assequi,

& de vero ejus sensu esse certos.

Verae enim pietatis documenta verbis usitatissimis exprimuntur,

quandoquidem admodum communia, nec minus simplicia, & intellectu facilia sunt;

& quia vera salus & beatitudo in vera animi acquiescentia consistit,

& nos in iis tantum vere acquiescimus, quae clarissime intelligimus,

hinc evidentissime sequitur,

nos mentem Scripturae circa res salutare, & ad beatitudinem necessarias certò posse assequi;

quare non est, cur de reliquis simus adeo solliciti:

reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione & intellectu complecti non possumus, plus
curiositatis quam | iii112 utilitatis habent.

5. Hiermee is de ware methode van bijbelverklaring (deel B - C - D) getoond.

De methode is die van het lumen naturale: duistere zaken uit bekende afleiden via geldige
gevolgtrekkingen; de weg van deze methode (de ware en juiste³) is nooit behoorlijk gebaad en door
mensen betreden en daarom zeer ruw en onbegaanbaar geworden

[18]His existimo me veram methodum Scripturam interpretandi ostendisse, meamque de eadem
sententiam satis explicasse.

Praeterea non dubito, quin unusquisque jam videat, hanc methodum nullum lumen praeter ipsum
naturale exigere.

Hujus enim luminis natura & virtus in hoc potissimum consistit,

quod res scilicet obscuras ex notis, aut tanquam notis datis, legitimis consequentiis deducat atque
concludat,

nec aliud est, quod haec nostra methodus exigit:

² Adnot. 8

Per res perceptibiles non illas tantum intelligo, quae legitime demonstrantur,
sed etiam illas, quae morali certitudine amplecti, et sine admiratione audire solemus,
tametsi demonstrari nequaquam possint.

Euclidis propositiones a quovis percipiuntur, priusquam demonstrantur.

Sic etiam historias rerum tam futurarum quam praeteritarum, quae humanam fidem non excedunt,
ut etiam jura, instituta, et mores, perceptibiles voco, et claros,
tametsi nequeunt mathematice demonstrari.

Caeterum hieroglyphica, et historias, quae fidem omnem excedere videntur, imperceptibiles dico;
et tamen ex his plura dantur, quae ex nostra methodo investigari possunt,
ut mentem auctoris percipiamus.

³ In [3, 9, 10] wordt deze weg met enkele variaties ‘de enige en ware (zekere) weg’ (via unica et vera
(certa)) genoemd.

& quamvis concedamus, eandem non sufficere ad omnia, quae in Bibliis occurrunt, certò
investigandum,
id tamen non ex ipsius defectu oritur,
sed ex eo, quod via, quam veram & rectam esse docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita,
adeoque successu temporis admodum ardua & ferè invia facta sit,
ut ex ipsis difficultatibus, quas retuli, clarissime constare puto.

E

*Tot slot de meningen, die verschillen: als eerste de mensen, die menen dat het natuurlijk licht niet de
kracht heeft om de Schrift te verklaren, maar men heeft het lumen supernaturale nodig.*

[19] 1. Superest jam discrepantium a nobis sententias examinare.

Quae hîc primum examinanda venit, eorum est sententia, qui statuunt lumen naturale non habere vim
ad Scripturam interpretandam,

sed ad hoc maxime requiri lumen supernaturale;

quid autem hoc lumen praeter naturale sit, ipsis explicandum relinquo.

Ego saltem nihil aliud possum conjicere,

quam quod ipsi obscurioribus terminis etiam voluerunt fateri,

se de vero Scripturae sensu ut plurimum dubitare:

si enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil supra naturale continere,

imò nihil nisi meras conjecturas esse reperiemus.

Conferantur, si placet, cum explicationibus eorum, qui ingenuè fatentur,

se nullum lumen praeter naturale habere,

& planè consimiles reperientur, humanae scilicet, diu cogitatae, & cum labore inventae:

quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non sufficere,

falsum esse constat,

tum ex eo, quod jam demonstravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta est defectu
virium luminis naturalis,

sed tantum ex hominum socordia (ne dicam malitia), qui historiam Scripturae, dum eam concinnare
poterant, neglexerunt:

tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, nî fallor, fatentur) hoc lumen supranaturale donum sit divinum
fidelibus tantum concessum.

At Prophetæ & Apostoli non fidelibus tantum, sed maxime infidelibus & impiis praedicare solebant,
quique adeo apti erant ad mentem Prophetarum & Apostolorum intelligendam.

Alias visi essent | iii113 Prophetæ & Apostoli puerulis & infantibus praedicare,
non viris ratione praeditis:

& frustra Moses leges praescripsisset,

si ipsae non nisi a fidelibus, qui nulla indigent lege, intelligi poterant.

Quare qui lumen supranaturale quaerunt ad mentem Prophetarum & Apostolorum intelligendam,

ii sane lumine naturali indigere videntur;

longe igitur abest, ut tales donum divinum supranaturale habere existimem.

*2. Maimonides was een andere mening toegedaan: bij elke plaats in de Schrift verschillende, ja
tegengestelde bedoelingen. Dus als de plaats met de rede in strijd is, dan moet die plaats anders
geïnterpreteerd worden, hoe duidelijk het ook is.*

[20] Maimonidae alia planè fuit sententia:

sensit enim unumquemque Scripturae locum varios, imo contrarios sensus admittere,

nec nos de vero ullius esse certos,

nisi sciamus locum illum, prout illum interpretamur, nihil continere,

quod cum ratione non conveniat,

aut quod ei repugnet;

si enim rationi ex ipsius literalis sensu reperiatur repugnare,

quantumvis ipse clarus videatur, locum tamen aliter interpretandum censet,

atque hoc cap. 25. part. 2. libr. More Nebuchim quam clarissime indicat;

ait enim,

דע כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם
 מפני הכתובים אשר באו בתורה בהיות העולם מחדש
 כי אין הכתובים המורים על חדוש העולם יותר
 מן הכתובים המורים על היות השם גשם
 ולא שערי הפירוש סתומים בפנינו ולא נמנעים לנו בעניין חדוש העולם
 אבל היה אפשר לנו לפרשם כמו שעשינו בהרחקת הגשמות
 ואולי זה היה יותר קל הרבה
 והיינו יכולים יותר לפרש הפסוקים ההם
 ולהעמיד קדמות העולם
 כמו שפירשנו הפסוקים והרחקנו היותו יתברך גשם וגו'

*Scito, quod non fugimus dicere mundum fuisse ab aeterno
 propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi.
 Nam textus, qui docent mundum esse creatum,
 non plures sunt iis, qui docent Deum esse corporeum;
 nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis interclusi
 sunt, nec etiam impediti,
 sed ipsos explicare potuissemus, sicut fecimus, cum corporeitatem a Deo removimus;
 & fortè hoc multò facilius factu esset,
 & magis commodè potuissemus eos explicare
 & mundi aeternitatem statuminare,
 quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum esse corporeum:
 at ut hoc non facerem & ne hoc credam (mundum scilicet esse aeternum) duae causae me movent,
 I. quia clara demonstratione constat Deum non esse corporeum,
 & necesse est, omnia illa loca explicare, quorum literalis sensus demonstrationi repugnat,
 nam certum est ea necessario tum explicationem (aliam praeter literalem) habere.
 At mundi aeternitas nulla demonstratione ostenditur;
 adeoque non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem,
 ad cujus contrariam inclinare, aliqua suadente ratione, possemus.
 Secunda causa, quia credere Deum esse incorporeum fundamentalibus Legis non repugnat &c.
 Sed mundi aeternitatem credere, eò modò, quò Aristoteli visum fuit, legem a suo fundamento destruit
 &c.*

*Haec sunt verba Maimonidae, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus;
 si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse aeternum,
 non dubitaret Scripturam torquere & explicare,
 ut tandem hoc idem ipsum docere videretur.
 Imo statim certus esset Scripturam, quanquam ubique aperte reclamantem, hanc tamen mundi
 aeternitatem docere voluisse;
 adeoque de vero sensu Scripturae, quantumvis claro, non poterit esse certus,
 quamdiu de rei veritate dubitare poterit, aut quamdiu de eadem ipsi non constet.
 Nam quamdiu de rei veritate non constat,
 tamdiu nescimus, an res cum ratione conveniat, an vero eidem repugnet;
 & consequenter etiam tamdiu nescimus, an literalis sensus verus sit an falsus.*

3. Als het standpunt van Maimonides waar zou zijn,

- is er een ander licht noodzakelijk zijn dan het natuurlijk licht;
- zou er een 'filosofen-kerk' ontstaan met een nieuw soort priesters en pausen;
- is er dit contrast: hoewel de methode van Spinoza kennis vergt van de Hebreeuwse taal, verstond het 'vulgus' wel de geest van de profeten en apostelen;
- kan Maimonides niet een volk tonen, dat de oorzaak van de dingen verstaat, waaruit de geest van profeten en apostelen verstaan werd;
- kan het gewone volk kennen wat voor het behoud noodzakelijk is (zie [17]), waarbij er geen

onderscheid is tussen het gewone volk en geleerden.

Quae quidem sententia si vera esset,
absolute concederem nos alio praeter lumen naturale indigere ad Scripturam interpretandam.
Nam fere omnia, quae in Scriptis reperiuntur, deduci nequeunt ex principiis lumine naturali notis
(ut jam ostendimus),
adeoque de eorum veritate ex vi luminis naturalis nihil nobis constare potest,
& consequenter neque etiam de vero sensu & mente Scripturae,
sed ad hoc alio necessario lumine indigeremus.

Deinde si haec sententia vera esset,
sequeretur, quod vulgus, qui ut plurimum demonstrationes ignorat, vel iis vacare nequit,
de Scriptura nihil nisi ex sola autoritate & testimoniis philosophantium admittere poterit,
& consequenter supponere debebit,
Philosophos circa Scripturae interpretationem errare non posse,
quae sanè nova esset Ecclesiae autoritas, novumque sacerdotum vel Pontificum genus,
quod vulgus magis irrideret, quam veneraretur;
& quamvis nostra methodus linguae Hebraeae cognitionem exigit,
cujus etiam studio vulgus vacare non potest,
nihil tamen simile nobis objici potest;
nam vulgus Judaeorum & gentilium,
quibus olim Prophetæ & Apostoli praedicaverunt & scripserunt,
linguam Prophetarum & Apostolorum ⁱⁱⁱ115 intelligebant,
ex qua etiam mentem Prophetarum percipiebant,
at non rationes rerum, quas praedicabant, quas ex sententia Maimonidae etiam scire deberent,
ut mentem Prophetarum capere possent.

Ex ratione igitur nostrae methodi non sequitur necessario vulgus testimonio interpretum acquiescere;
ostendo enim vulgus, quod linguam Prophetarum & Apostolorum callebat;
at Maimonides nullum ostendet vulgus, quod rerum causas intelligat, ex quibus eorum mentem
percipiat.

Et quod ad hodiernum vulgus attinet,
jam ostendimus omnia ad salutem necessaria, quamvis eorum rationes ignorentur,
facile tamen in quavis lingua posse percipi,
propterea quod adeo communia & usitata sunt,
& in hac perceptione, non quidem in testimonio interpretum, vulgus acquiescit;
& quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis sequitur fortunam.

4. *Bij nader onderzoek van Maimonides blijkt:*

a. *dat hij veronderstelt, dat de profeten in eensgezindheid grote filosofen en theologen waren, hetgeen onjuist is;*

b. *dat hij strekking van de Schrift niet uit de Schrift haalt- dat is onjuist;*

c. *dat hij de Schrift verdraait en verandert.*

Deze willekeur (licentia - vertaling 'vrijheid' is niet conform de context) is onvruchtbaar!

[21] Sed ad Maimonidae sententiam revertamur, atque ipsam accuratius examinemus.

1. Primò supponit Prophetas in omnibus inter se convenisse, summosque fuisse Philosophos & Theologos;

ex rei enim veritate eos conclusisse vult:
atqui hoc falsum esse in Cap. II. ostendimus.

2. Deinde supponit sensum Scripturae ex ipsa Scriptura constare non posse;
rerum enim veritas ex ipsa Scriptura non constat

(utpote quae nihil demonstrat, nec res, de quibus loquitur, per definitiones & primas suas causas docet);

quare ex sententia Maimonidae neque ejus verus sensus ex ipsa constare potest,
adeoque neque ab ipsa erit petendus.

Atqui hoc etiam falsum esse ex hoc Capite constat:

ostendimus enim & ratione & exemplis sensum Scripturae ex ipsa sola Scriptura constare, & ab ipsa sola, etiam cum de rebus loquitur lumine naturali notis, petendum.

3. Supponit denique nobis licere secundum nostras praeconceptas opiniones Scripturae verba explicare, torquere, & literalem sensum, quanquam perspectissimum sive expressissimum, negare, & in alium quemvis mutare.

Quam quidem licentiam, praeterquam quod ipsa ex diametro iis, quae in hoc Capite & aliis demonstravimus, repugnat, nemo non videt nimiam & temerariam esse:

Sed magnam hanc libertatem ipsi concedamus, quid tandem promovet?

Nihil sanè;

quae enim indemonstrabilia sunt, & quae maximam Scripturae partem componunt,

hac ratione investigare non poterimus,

neque ex hac norma explicare, neque interpretari:

cum contra nostram methodum insequendo, plurima hujus generis explicare, & de iis secure disserere possumus,

ut jam & ratione, & ipso facto ostendimus:

quae autem sua natura perceptibilia sunt,

eorum sensus facile, ut jam etiam ostendimus, ex solo orationum contextu elicitur.

Quare haec methodus plane inutilis est.

Adde quod omnem certitudinem, quam vulgus ex sincera lectione, & quam omnes aliam methodum insequendo, de sensu Scripturae habere possunt, plane iis adimit.

Quapropter hanc Maimonidae sententiam ut noxiam, inutilem, & absurdam explodimus.

5. Na Maimonides (2 - 3 - 4) komt Spinoza weer terug bij de 'bovennatuur' (1), die door het externe gezag van de Paus gepropageerd wordt. Daarnaast komt nog heel even, zoals in het begin van het midden (C1) de Farizeeër ter sprake. Het uitwendige gezag van de Paus vergelijkt Spinoza met het gezag van de priesters van het OT.

Over het gezag van de Paus zegt Spinoza: de grond van de religie is een geheel andere (religionis longe alia est ratio). Niet het uitwendige gezag, maar eenvoud en waarachtigheid van het hart (animi simplicitas & veracitas) staat centraal. Daarom wordt tot slot het persoonlijke element benadrukt.

[22] Quod porro Pharisaeorum traditionem attinet, jam supra diximus, eam sibi non constare;

Pontificum autem Romanorum auctoritatem luculentiori testimonio indigere;

& nulla alia de causa hanc reprobō.

Nam si ex ipsa Scriptura eam nobis aequè certò ostendere, ac Judaeorum Pontifices olim poterant, nihil me moveret,

quod inter Romanos Pontifices reperti fuerint haeretici & impii;

cum olim inter Hebraeorum Pontifices etiam reperti fuerint haeretici & impii,

qui sinistris mediis Pontificatum adepti sunt,

penes quos tamen ex Scripturae mandato summa erat potestas legem interpretandi.

Vide Deut. cap. 17. vs. 11. 12. & cap. 33. vs. 10. & Malach. cap. 2. vs. 8.

At quoniam nullum tale testimonium nobis ostendunt, eorum auctoritas admodum suspecta manet;

& ne quis exemplo Pontificis Hebraeorum deceptus putet religionem Catholicam etiam indigere Pontifice,

venit notandum, quod leges Mosis, quia publica jura Patriae erant, indigebant necessario, ut conservarentur, auctoritate quadam publica;

si enim unusquisque libertatem haberet jura publica ex suo arbitrio interpretandi, nulla respublica subsistere posset,

sed hoc ipso statim dissolveretur, & jus publicum jus esset privatum.

At Religionis longe alia est ratio.

Nam quandoquidem ipsa non tam in actionibus externis, quam in animi simplicitate & veracitate consistit, nullius juris neque auctoritatis publicae est.

Animi enim simplicitas & veracitas non imperio legum, neque auctoritate publica hominibus infunditur,

& absolute nemo vi aut legibus potest cogi, ut fiat beatus,

sed ad hoc requiritur pia & fraterna monitio, bona educatio & supra omnia proprium & liberum iudicium. iii117

Cum igitur summum jus liberè sentiendi, etiam de Religione, penes unumquemque sit, nec possit concipi aliquem hoc jure decedere posse, erit ergo etiam penes unumquemque summum jus summaque autoritas de Religione liberè judicandi, & consequenter eandem sibi explicandi & interpretandi;

nam nulla alia de causa summa autoritas leges interpretandi, & summum de rebus publicis iudicium penes magistratum est,

quam quia publici juris sunt:

adeoque eadem de causa summa autoritas religionem explicandi, & de eadem judicandi penes unumquemque erit,

scilicet quia uniuscujusque juris est.

Longè igitur abest, ut ex autoritate Pontificis Hebraeorum ad leges Patriae interpretandum posset concludi Romani Pontificis autoritas ad interpretandam religionem;

cum contrà hanc unumquemque maximè habere facilius ex illa concludatur:

atque etiam hinc ostendere possumus nostram methodum Scripturam interpretandi optimam esse.

Nam cum maxima autoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque sit,

interpretandi ergo norma nihil debet esse praeter lumen naturale omnibus commune,

non ullum supra naturam lumen,

neque ulla externa autoritas;

non etiam debet esse adeo difficilis, ut non nisi ab acutissimis Philosophis dirigi possit,

sed naturali & communi hominum ingenio & capacitati accommodata, ut nostram esse ostendimus.

Vidimus enim eas, quas jam habet difficultates, ortas fuisse ab hominum socordia,

non autem ex natura methodi.